

ман' через греч. от итал. *gonella* 'верхняя женская одежда'; *роба* 'платье' через тур.от итал. *roba* 'одежда' или фр. *robe* 'одежда, платье'; *калци* 'чулки без ступни из шерсти' через новогреч. от итал. *calza* 'чулки'.

Приведенный в статье материал свидетельствует о значительном потенциале развития словаря и демонстрирует подвижный характер названий для обозначения одежды в болгарских говорах.

Литература

1. Български етимологичен речник. Т. I – VI. София, 1971 – 2002.
2. Ванков Л. Към историята на някои засти думи, които означават части на облеклото // Бълг. език. Кн. 1, 1960.
3. Ванков Л. Историята на три романски думи в български // Бълг. език. Кн. 5, 1960.
4. Ванков Л. Към историята на италианските заемки в български 1762-1860 // Годишник на Софийския университет – Филологически факултет. Т. 52/2, 1959.
5. Диалектний архив при Институте българского языка, БАН.
6. Геров Н. Речник на българския език. Фототипно издание. Част пета. София, 1978.
7. Лефеджиева-Кочева А. Немски лексикални заемки в българските говори. София, 2004.
8. Младенов, М. Диалектните лексикални различия и причините за тяхното появяване // Славистичен сборник. София, 1978.
9. Младенов Ст. Етимологически и правописен речник на българския книжовен език. София, 1941.
10. Никитин В.М. О семантике метафоры // Вопр. языкознания. 1979, № 1.
11. Парашкевов Б. За произхода на думите сако и шушон // Бълг. език. Кн. 4, 1979.
12. Рачева М. Ориенталски заемки в български език. 4.* Калевра // Бълг. език. Кн. 3, 1974.
13. Тодоров Т. Сърбохърватски заемки в българските говори: табарка, таслица // Бълг. език. Кн. 6, 1999/ 2000.
14. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. Т I-IV. М., 1986-1987.
15. Türkçe Sözlük. Türk Dil Kurumu. Ankara, 1988.
16. Dictionnaire de Notre Temps. Hachette/Prosveta, 1992.

Биљана Сикимић (Београд)

ЛАТИНСКО КОСОВО

Латинско Косово у овом прилогу се одређује поређењем грађе добијене током актуелних теренских истраживања словенских косовских енклава и расељених лица са једне стране и јавног дискурса о истој теми током 20. века, са друге. Грађа од око 700 сати чува се у фоно-архиву Балканолошког института САНУ, а део грађе, финансиран од стране Унеска а снимљен током 2003. – у Институту за српски језик САНУ, Београд.

Теренска грађа добијена је полуотвореним интервјуима који су вођени као допуна, у славистици уобичајеним, етнолингвистичким упитницима: конструисане слике „латинских“ старих гробаља и црква, Јањеваца и Албанаца католика из Метохије, као и католичког култа летничке Госпе. Лингвистички теренски рад у енклавама и са избеглицима претпео је својеврсну антропологизацију, односно окретање ка појединцу и конструкцију слике о локалној заједници у интеракцији истраживача и саговорника, али је и такав разговор о заједници морао да буде усмераван ка обликовању актуелног географског и временског контекста.

О већини усмено описаних локалитета који припадају „другој“ култури на Косову постоје различити историографски извори чији језик узгредно осветљава својеврсну социјалну историју ове области.

Дискурс о 'католичком' Косову одражава имплицитне или експлицитне етничке конфликте. И јавни и приватни дискурс конструишу 'Другог' (овде: католика староседеоца) генерички, као униформну и непроменљиву групу људи, не говоре о конкретном појединцу. 'Други' је и у опису заједничког култног места (Летница) дат у опозицији према „нама“, а не према „мени“, Усмени дискурс прибегава *стратегии ублажавања* (којом саговорници покушавају да ублаже своја стереотипска виђења 'Другог').

Полуинституционални дискурс добијен теренским истраживањима, резултат је саговорникове интеракције са истраживачем у локалном контексту. Дискурс одражава личну, а често и колективну укљученост саговорника у контекст приче о конкретном култном месту.

Латини

Термин *Латин* још почетком двадесетог века у јавном дискурсу означавао је на Косову и Метохији 'католика':

„Добар пример да се види да су и за Турке у ово доба Дубровчани били *Latin*, као што су наши људи у Вучитрну и по целом Косову и Метохији *Ла-*

тинином називали свакога странца вере хришћанске, закона римо-католичког и у опште свакога човека са хришћанскога запада који није био њихове вере и закона.“ (Елезовић 1940:814–815). Срби из Пећи крајем 19. века називали су *Латинима* и Албанце католичке вероисповести, у штампи: „Шта више, и сами католици што их код нас зову „*Латинима*“, како у вароши исто и у нахији, премда су стару своју веру изневерили и погурили, али опет своју српску народну славу, т. ј. обележај своје крви и народности, нису хтели оставити. (Цариградски гласник III/34, Цариград, 25. септембра 1897, Дим. П-ћ).

Словенско становништво католичке вероисповести у косовском градићу Јањеви са почетка 20. века најчешће се именује као *Латини* или као *католички Срби*: „Иду жене [Срби на Косову] и латинскоме попу у Јањево да им пише амајлије.“ (Нушић 1902:137). У истом периоду код географа Јована Цвијића: „У Јањеви је 1910. год. [...] било 515 кућа од којих су 400 куће католичких Срба или „*Латина*“, како их православни зову [...] Међу „*Латинима*“ (ови православне зову *Власима*) две породице су стариначке, досељене из Старог Јањева“ (Цвијић 1996:525–526). У истом периоду Јањевци се помињу још и као *Хрвати*: „Срби говоре чисто српски, а закона су сви до последњег католици [...] Ове католике како фратар Јукић тако и Слишковић, као и многи немачки писци, зову Хрватима, што је уосталом сасвим свеједно“ (Тројановић 1906:105).

У приватном дискурсу (енклава Прилужје) слика о Јањевцима била је конструисана низом истраживачевих подпитања усмерених да разјасне степен локалне синонимије термина *Латини*, *католици*, *Јањевци*. Локално одређење *Јањевци* се у енклави Прилужје дефинишу путем традиционалног занимања, а њихова 'вера' опозицијом према Србима и Шиптарима: *друга су вера, они нису ни Шиптари, нису ни Срби, католик; зато што нису православни, католици*. Припадност хришћанству маркирана је начином исхране: *Они једу свињско, ал су католици*. (Сикимић 2005).

Култно место Летница

У јавном дискурсу са почетка двадесетог века опис католичке жупе Летница и њених становника карактерише механизам превођења културе, католичка именовања календарских празника преведена су православном терминологијом, празник 15. август помиње се као *дан Успења*. Етничко одређење је *латини* и *латински*:

„У Летници је црква која слави, 15. августа по римском, дан Успења, и ту се збирају латини са свих страна, па неће изостати чак ни из крајева даљих од Призрена. У Гиланској Црној Гори постоји католичка парохија која се састоји из села Летница, Врнаоколо, Врнезово, Шашаре и Г.[орња]

и Д.[оња] Стубла, од којих у овом последњем има и мухамеданаца. У свих пет села има 200 латинских кућа са 1 100 душа. Сва ова села покатоличила су се за време кримског рата.“ (белешке са пута по Косову 1894, Нушић 1988²:197).

Антропогеограф Атанасије Урошевић средином двадесетог века користи аутентични локални термин у форми цитата, становници Летнице именују се по верској припадности *католици*, а црква као *католичка*: Празник који слави ова католичка црква преведен је *Успење Богородичино*: „У болести иду поповима и хоџама на читање молитава. Понекад се не прави разлика од вероисповести свештеника код кога ће се ово обавити. Једино католици не иду туђим свештеницима. Они верују у велику и чудотворну моћ своје „*свете Мајке*“ у Летници, па то веровање привлачи и православне и муслимане, те иду свештенику ове цркве на читања и заветовања“ (Урошевић 1935:150). „Ниједна се католичка црква у Јужној Србији о својој светковини не посећује толиким мноштвом света као црква Успења Богородичина у центру ове жупе, у Летници. Летница је управо „*проштитениште Мајке Божје*“ за католике Јужне Србије. Сав тај свет привлачи велико веровање у чудотворност *Црногорске* или *Летничке Госпе*, како називају главни и најстарији кип у Летничкој цркви.“ (Урошевић 1934:160–161).

У послератном периоду етнолози настављају са праксом превођења културе: *Велику Госпојину* црква у Летници слави. Јавни дискурс (етнографска грађа) у другој половини двадесетог века о Летници прави религијску дистинкцију, именује се *католички свет* уз које стоје *православни* и *муслимани*. Као посебни поклоници култа летничке Госпе на етничком нивоу помињу се *Цигани*: „У Летничкој Жупи налази се чувена жупска црква, која слави Вел. Госпојину (15-VIII). [...] У Летници се у то време иначе окупуља католички свет Косова и Метохије. На ову славу дође доста и православних и муслимана (особито Цигани)“ (Барјактаровић 1971:50).

Механизам превођења на православну културу одликује и етнографски дискурс и косовских етнолога, тако је код Тагомира Вукановића: *манастир Богородица Летничка* и *дан Успења св. Богородице*, али се *богомолја* одређује као *католичка*: „Код Цигана на Косову, од краја Другог светског рата, обичава се масовно ходочашће у манастир Богородицу Летничку (15. август) и манастир Грачаницу (28. август). [...] Многи Цигани, из разних крајева југословенских земаља, без обзира на верску припадност, ходочаште 15. августа, на дан Успења св. Богородице, у католичку цркву Св. Богородице Летничке на Косову. [...] Како је све више ходочасника Рома у Богородицу Летничку, они постепено преузимају ову знамениту католичку богомолју као верници“ (Вукановић 1983: 291–292).

Усмени дискурс о Летници и код избеглице и у јужнокосовским енклавама карактерише 'стратегија ублажавања': *ако је, што кажу, католичка црква* [2]; у Летнич'ку цркву, *ако је католич'ка*, тамо смо ишли [5]; Црква је то велика црква, *само католичка*; *И ови су били католици више побожни*. Они су поштовали много [3].

Опозицијом *католичка* према *наша* [1] укључује се сам саговорник који је православне вероисповести: *њихова* подразумева да је 'наша православна': *седела сам у цркву, била ги њина служба* [5].

[1] То је католичка црква у Летницу, али то је та Мајка божја. Они толико гу поштују, ти католици, то не мож да замислиш. Али и наше жене су ишле тамо. Која нема децу целу ноћ на коленима седу и мољу се богу. (избеглице, Неродимље код Урошевца, Илић et al. 2003)

[2] Идемо тамо, молимо се Бога, ако је, што кажу, католичка црква, али молимо Бога исто ко код нас, за здравље. (избеглице из Цернице код Гњилана, Илић et al. 2003)

[3] И тамо смо ишли, у Летницу. Црква је то велика црква, само католичка. Имала црква велика. То је Богородица, то је велики сабор имао. – Она је свуд летела, летела и није могла него ту кад дошла, ту слетела и ту остала. Та црква, у Летницу. [...] И ови су били католици више побожни. Они су поштовали много, значи тамо је остала, нису они лоши били људи и зато је остала, кажу стари људи. (избеглице из Гњилана, Илић et al. 2003)

[4] (И Муслимани долазе?) Сваки. И Муслимани, и католици, а у то село више су католици. Како био овај раг побегли сви католици. Само ту црква остала, има станови и лепе куће, ту те калуђерице стоје, те сестре. (То је као манастир?) Као манастир. Много лепо место је. Помаже, богами, свакому ко је отишо, и Турчину, и Србину, и Цигану, и свакому, се моли Богу и помаже. (избеглице из Гребна код Урошевца, Илић et al. 2003)

Следећа четири примера снимљена су у словенским енклавама које познају ходочаснички култ у Летницу (Косовско Поморавље и Сиринићка жупа). Енклава, поред 'стратегије ублажавања', у наратив укључује нове границе, указивање на нове границе јавља се спонтано али и као одговор на подшитање истраживача. Нема именована *латинска*, летничка црква је именована само као *католичка*:

[5] Па ми смо ишли у Летнич'ку цркву, ако је католич'ка, тамо смо ишли. [...] И ја одем у ту слатку цркву Мајку Божу, Богородицу Летницу. Натамо отидем саката, а навамо када се вратим пешке, седам километра сам ишла, боса сам се изула да идем. Када идем у цркву, сине, седела сам у цркву, била ги њина служба. Када изађем од цркву, дете моје, на црквена врата, мене као да паднем ја. И доватим се за врата овако да се задржим, Богу фала и Мајке Боже, пустила ми моје руке. (372-K-VITINA-11-MI)

[6] И Летница се вика тој место, жи ми ти, Летница, тако га вику. У јен трап, у јен крш, ја стално ми је ћеу да видим, викам, море Боже, зашто нема тај црква да искочи на телевизор, да л што је католичка, да л Бог личан нека знаје. Не изилази тај црква, не знам зашто. (37-K-ŠTRPCE-4-BS)

[7] (А сад, како то сад тамо изгледа?) А сад не знам. (Не може тамо да се иде?) Не може да се иде, не знам сад да л има нешто, јер раније, знам, имало и оуце и све њихово, свиње, шотке, кокошке, све. Држала црква то, имали радници њихови све. – Оно сад де пада код Шиптаре или код Србе? – Па тој биле католици, католици било. То је католичка црква, горе биле католици, е сљг, има на пример, од села до цркве, од Витине ја мисим да је дванес километра удаљено. (41-K-VRBEŠTICA-4-BS)

Опозиција *српска* : *католичка* црква подразумева да је *српска* у свести саговорника у енклави изједначена са 'православна':

[8] (А где је та Света Марија?) Доле у Летницу. (А, у Летницу. Да л је то *српска* или?) *Католичка, католичка*, само народ сад, на понекад беше, овој зарати се, сваког петнаестог аугуста тамо је дан њојен. Тамо иде цела жупа, аутобуси, све живо ишле, а саг несму д-иду од Шиптари, а тамо ишли. (15-K-DRAJKOVCE-2-RM)

Превођење католичког система у православни дешава се само у јавном дискурсу, њега нема у теренској грађи прикуњеној у разговорима са класичним етнолингвистичким информаторима (старији људи нижег образовања), који доследно прибегавају локалном термину.

Литература

Барјактаровић 1971 – М. Барјактаровић: Јањево, *Zbornik za narodni život i običaje* 45, Zagreb, 31–55.

- Вукановић 1983 – Т. Вукановић: *Роми (Цигани) у Југославији*, Врање.
- Елезовић 1940 – Г. Елезовић: *Турски споменици I/1*, Београд.
- Илић et al. 2003 – М. Илић et al.: *Култна места Косова и Метохије, Бащина 15*, Лепосавић, 153–174.
- Нушић 1902 – Б. Нушић: *Косово, опис земље и народа*, Нови Сад.
- Нушић 1988 – Б. Нушић: *С Косова на сиве море, Савременици о Косову и Метохији 1852–1912*, Београд, 177–215.
- Сикимић 2005 – Б. Сикимић: *Енклава Прилужје: слика о другом, Живот у енклави, Лицеум 9*, Крагујевац, 89–128.
- Тројановић 1906 – С. Тројановић: *Јањево и његове прстенције, Српски књижевни гласник 17*, Београд, 104–111.
- Урошевић 1934 – А. Урошевић: *Католичка жупа Црна Гора у јужној Србији, Гласник Скопског научног друштва 13*, Скопље, 159–170.
- Урошевић 1935 – А. Урошевић: *Горња Морава и Изморник, Српски етнографски зборник LI, Насеља и порекло становништва 28*, Београд, 1–242.
- Urošević 1956 – А. Urošević: *Iz života katoličkih građana Janjeva, Letnice, Novog Brda i Trpče u XVI veku, Glasnik muzeja Kosova i Metohije 1, Priština*, 239–243.
- Урошевић 1987 – А. Урошевић: *Етнички процеси на Косову током турске владавине*, Београд.
- Цвијић 1996² – Ј. Цвијић: *Основе за географију и геологију Македоније и Старе Србије* [Сабрана дела, књига 12], Београд.

С. Златановић (Белград)

КАРТИНА ЗАПАДА В АНКЛАВЕ

Територију Косово и Метохије карактеризује искључително сложен историјски, политички и културни контекст. Широко распрострањено представљење о Косову само као о простору српско-албанског конфликта је упрошћено и погрешно, а на основу овог представљења чини се погрешан закључак о етничкој, религиозној и језичкој монолитности сваког од ових два народа и два језика (Младеновић 2004:245), а такође о дубокој непреодољивој пропастима између њих. У Косову сосуществовали многе етничке, религиозне и језичке групе, па стога током неколико последњих векова за ову територију били карактерни мултиетничност, мултиконфесионализам и мултилингвизам (ор. cit). Ако узети у обзир, да се говори о пограничној области, онда границе између група су нејасне, а идентитети – неодређени, непостојани, амбивалентни и ситуационо обликовани (Duijzings 2000: 24). У периодима мирног постојања границе између етничких и рели-

гиозним групама размивале су се; многе опште културне елементе сведоче о пролазима конфликта са симбиозом (Duijzings 2000:11). У последња десетилећа XX века идентитети хомогенизују се и добијају јасне границе. Етничко одређење постаје више релевантно, него све друге облике атрибуте. Од 1999 г. Косово, некогда плуралистичко, насељавају искључиво албанци. Срби су мањина, смештени у гетта у малим енклавама. Многочислене друге групе премештене су на друге територије или (насилно) асимилиране.

Рада је заснована на резултатима полевих истраживања, извршених у 2003 и 2005 г. у енклави Витина и у селу Летница на југо-истоку Косова, у области, познатој под именом Горња-Морава (Верхња Морава)¹. Енкава Витина, поред истоименог селца, укључује и пет селца, у којима живе Срби: Врбовац, Грнчар, Клокот, Бинач и Могила. Село Витина етнички једнородно, исто као и селца Бинач и Могила, у којима Срби чине мањину. Клокот – селце са преимућиво српским насељем. Селца Врбовац и Грнчар граничају међу собом, и у њима (осим неколико циганских породица у селу Врбовац) живи искључиво српско насеље.

Срби, остали у енклави и данас живе тамо, означавају себе као старожитов² и веома горди су овом одређењем, којима се они сматрају. На територији Косовског Поморавља они живе „са незапамћених времена“; везани су за своје породице и за своју специфичку традицију, коју високо цене; а такође и то, да су, у разлику од досељеница, „истински“ Срби.

Летница – ово селце на северном нагибу Скопске Црне-Горе, у којој данас живе албанци и мало Хрвата. Летница – познато католичко место поклона Богородице, паломнички екуменички центар, у којој се налази чудотворна статуа Божје

¹ Антропогеографско истраживање више широке области Верхње Мораве израдио Урошевић 1935:3-242.

² У периоду после 1918 г. Краљевина Југославија у оквиру аграрне реформе и у облику националне стратегије колонизовала насеље из Лике, Герцеговине, Далмације, Црногорје и југо-истоке Србије на територији Косова и Метохије. Између досељеница и Срба-старожитова (иако и једни, и други идентификовали своју припадност к српском народу) постојале су строге културне границе и ендогамја. Досељеници, не прихваћени старожитима, под притиском албанца (у њих селиштима, у основи, расељали досељеници), почели су са 60-их година XX века да напуштају Косово. О односима старожитова и досељеница см. Урошевић 1935:154; Златановић 2004:83-93.